

*Богдан Андрушків, Наталія Кирич,**Ігор Стойко, Ольга Погайдак, Лілія Мельник*

ПРЕДСТАВНИКИ УКРАЇНСТВА У СВІТОВІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто особливості та проблеми відродження українства в умовах закордоння. Дано аналіз статистики існуючої української діаспори в США та стан і ситуацію, в якій вона перебуває. Запропоновано шляхи налагодження співпраці інтелігенції, що перебуває у закордонні з праатьківщиною, та увічнення їх пам'яті шляхом запровадження іменних премій, державних відзнак тощо.

Ключові слова: діаспора, США, українці, наука, інтелігенція, космос, аерокосмічна промисловість.

Проблеми та особливості відродження українства в умовах закордоння, увічнення їх пам'яті за державної незалежності є одними з найактуальніших завдань нашої науки, політикуму і...музейної справи. Власне в кожному державному, регіональному чи іншому музеї є експозиції які представляють цвіт краю, кращих людей, що формують нашу історію. При вивченні цього складного питання і підготовки статті з означеної теми, ми звернулися до інтернет-видань. 21 грудня 2010 р. Наталія Патрикеева поділилася у своєму блог-записі думками з приводу української діаспори в США. Справді, нині понад 2,5 млн. осіб українського походження мешкає за межами України [4]. З точки зору етнічної самостійності їх можна поділити на три окремі групи. Найбільша – це люди, чиї предки покинули Україну три, чотири чи навіть п'ять поколінь тому. Зазвичай, вони не розмовляють українською мовою і взагалі мають приблизне уявлення про свої національні витоки. Представники іншої групи – ті, хто залишив батьківщину одне чи два покоління тому. Вони можуть бути знайомі з українською культурою й шанувати її, але мало дбати про її збереження. А ось третя група – невелика, але найактивніша. Це ті люди, які емігрували за кордон до і після Другої світової війни та їхні діти, а також окремі представники інших хвиль еміграцій. Ця група становить серцевину україн-

ських громад на Заході. Неоднозначність відношення до емігрантів Заходу, а особливо США, обумовлюють актуальність і своєчасність даного дослідження.

Необхідно відзначити, що проблемам діаспори нині присвячено немало публікацій, які мають інколи безсистемний, розрізнений характер. Наприклад, за повідомленням, знову ж таки, Наталії Патрикеевої [4], найчисельніша та найорганізованіша діаспора українців знаходиться у Сполучених Штатах Америки. Українці там мешкають досить компактно, причому близько половини їх загальної кількості припадає на північно-східні промислові штати – Пенсільванія, Нью-Джерсі та Нью-Йорк.

Викликає певний інтерес стаття: «Українсько-американські паралелі освоєння космічного простору», що побачила світ під авторством проф. Миколи Підгурського [1], який акцентує увагу громадськості та наукового світу на відомих особистостях українського походження, що проявили себе в аерокосмічній сфері. Серед усіх у статті було згадано прізвище Михайла Яримовича. Тим часом у науковому розумінні тема українства (тернопільського представництва) у світовій науці, у т.ч. в одній з найпотужніших держав світу, США, розкрита недостатньо, що і обумовлює доцільність досліджень у цій сфері та відповідно актуальність даної статті.

Акцентуємо увагу на тернопільському представництві не випадково, адже на даний час у різних галузях науки від тернополян вагоме слово внесли Іван Пулюй, Іван Горбачевський, Володимир Гнатюк, серед наших сучасників Богдан Гаврилишин, імена яких носять вищі навчальні заклади Тернопільщини. М. Яримович засвітився у специфічній аерокосмічній галузі і заслуговує не лише на вивчення, а і на відповідне вшанування.

Авторський відступ Б. Андрушківа: *Якось до мене подзвонив Зеновій Петрович Курант, пенсіонер, колишній працівник Тернопільського комбайнового заводу. Він повідомив мене про те, що 13 жовтня ц. р. виповнюється 80 років нашому землякові Михайлу Яримовичу, родове коріння якого має пагін на Зборівщині і, можливо, у моєму рідному селі Метенів. Я був заінтригованим і децю розгубленим. з цього приводу, бо добре пам'ятаю, що прізвище Яримовича згадува-*

ли у своїх спогадах мої земляки-односельчани. Нині важко згадати у деталях ці спогади, але достеменно пригадую розмови зі своєю покійною матір'ю, що померла на 92 році життя 2002 р., при повній свідомості, в моїй квартирі у Тернополі. Вона згадувала, що в с. Метенив (на Зборівщині) був такий полковник УГА Яримович. У ці буремні роки, попрощавшись у нашому селі зі своєю родиною, поїхав за військовим призначенням своїми кінями та своєю упряжжєю на бойові дії, які відбувалися у наших місцях. Усі плакали...бо на війні як на війні – всюди смерть, яка не перебирає. В селі залишалася його родина, односельчани. Під кінець дня до дому повернулися лише його коні з обірваною упряжжєю (посторонками). Більше, розповідала мати, його ніхто, ніколи не бачив.

Автори цієї статті звернулися до Інтернету. Виявляється, що справді у цей час в УГА був полковник Остап Яримович. Мабуть, близька родина Михайла Яримовича. Та про цих персон інформації не багато. Останній, працював у закритій аерокосмічній сфері, був заступником міністра оборони США – зрозуміло, що його прізвище було певною мірою утаємничене. Колись, коли гриф таємності з нього буде знято, тоді й будемо точно знати, як було звати його по батькові, звідки він родом, хто залишився на Батьківщині і т.д. У мене формувався план як я буду вивчати біографію цієї цікавої людини, яка мала б зайняти гідне місце у нашому краєзнавчому музеї.

Тим часом Володимир Зенвієвич порадив мені звернутися до свого родича, відомого професора, доктора біології Тернопільського педагогічного університету Куранта Зеновія Володимировича. Власне з ним вдалося уточнити, що Михайло Миколайович Яримович є корінним тернополянином. дуже комунікабельною і доступною людиною. Бував у Тернополі, зустрічався з родиною, з якою підтримує зв'язки до сьогодні. Його дідусь був колись радником відомого міського голови Тернополя Лучаківського.

Ще згадалася їхня сестра (а може в неї була інша ступінь родинності), звали її Маня. Мої ровесники її пам'ятають як особу невеличкого зросту, яка потім переїхала до Тернополя і проживала там по вул. кн. К. Острозького до смерті. Добре пам'ятаю її, вона була ровесницею матері, її надзвичайно згідливу і покірну поведін-

ку..., мати мені багато розповідала про неї, однак це окрема розмова. Будинок Яримовичів був на вул. Микулинецькій, у ньому квартирував на початку свого сімейного життя мій товариш дитинства Галамай Роман...

Тим часом хотілось би чим ширше відкрити відомості про загадкового науковця у сфері аеронавтики – Михайла Яримовича, знати в яких умовах він, уродженець Тернопільщини, розвивався і зростав, яка його доля. До речі, наші вихідці з Тернопільщини були не лише в США. Наприклад, пригадалося, що перед проголошенням у нашій державі незалежності, генерала збройних сил СРСР (в Москві), начальника управління кадрів за прізвиськом Андрушків, вихідця із Західної України, м. Тернополя, зразу ж було звільнено з посади і відправлено у запас. Такі дії з російського боку пояснюються комплексом недовіри до «західняків».

У США розподіл українців за соціальними та професійними характеристиками в основному відповідає загальноамериканським пропорціям. До цієї країни, до речі як і в інші країни світу, прибували українці в усі хвили еміграцій.

Вивчення показало, що під час першої було створено організаційний кістяк громади – церкви та братства. Українцям, які емігрували до США, поталанило жити у суспільстві, яке забезпечує широкі можливості для розвитку громадського життя. Але для тих людей, які все ж таки бажали зберегти своє національне обличчя, існували певні труднощі. Виникали проблеми з традиціями, освітою. До речі, високий рівень політизації (ворожнеча між прихильниками Мельника та Бандери) зробив українську громаду найбільш політизованою на Заході [7].

Наші емігранти в США завжди особливо турбувалися про навчання дітей української мови, про ознайомлення нових поколінь з історією та культурою України. У 1970-их роках створювалися так звані суботні школи, де дітей знайомили з українознавчими предметами. Слід також згадати про Наукове товариство ім. Шевченка та Українську академію мистецтв та наук. Одним із найцікавіших фактів є те, що коштами емігрантів було відкрито три українознавчі кафедри у Гарвардському університеті у 1970 р. Невдовзі був заснований Гарвардський інсти-

тут українських досліджень. У 1964 р. у Вашингтоні був встановлений пам'ятник Тарасові Шевченку.

Протягом 1970-х рр. багато емігрантів у США протестували проти політики русифікації на Україні. Українська діаспора також виступала на захист українських дисидентів. Звільнення та прибуття до Північної Америки таких дисидентів, як Валентин Мороз, Петро Григоренко, Святослав Караванський, Надія Світлична, піднесли дух української громади.

Трохи іншою була доля вимушених емігрантів у Росію. За неперевіреними даними, Буш старший – Президент США, був схильний до утримування України під російським впливом і усунутий з посади власне за участі потужної української діаспори в США. Підтвердженням цьому є нібито заява Буша молодшого, будучи обраним після батька Президентом США, із запевненням громадськості, що не повторить помилки свого батька і буде підтримувати незалежність України. Тим часом необхідно повернутись до прізвищ відомих американських українців і, в першу чергу, наших земляків. До перших серед них, як ми згадували, належить Михайло Яримович – колишній заступник міністра оборони США. Серед земляків слід згадати першого голову компанії «Інтелсат» – Йосипа Харика, винахідника світлодіодів Ніка Голиняка. Серед сучасних успішних українців Америки – федерального суддю Богдана Футея, банкіра Юліана Куляса, академіка Леоніда Рудницького, Олександра Воскобойника з Penn state University (університет штату Пенсільванія), який започаткував систему наукових обмінів; Юрія Чопівського, який оплачував утримання будинку для українського посольства в Америці упродовж півтора року, бо у перші роки незалежності держава не мала на це коштів. Серед активних діячів у міжнародній сфері відомими є Надя Дюк і Марта Коломиєць. В Україні відомі американські бізнесмени Марта Федорів, Марійка Гельбік та ін.

Автобіографічні дослідження показали неоднозначність даних про наших людей у США з багатьох позицій: неточність місця народження, перекинування прізвища, зміщення дат тощо. У багатьох випадках це пояснюється неконфіденційністю запитів, непублічністю осіб і т. д. Маємо наявний приклад з особистістю Михайла Яримовича.

Довідково: Яримович Михайло народився у Тернополі 13 жовтня 1933 р. (виповнюється 80 років у 2013 р.), за неперевіреними даними окремі члени родини Яримовичів до Другої світової війни проживала в с. Метенів Зборівського району Тернопільської області.

Громадянин США. Галузь наукових інтересів: аеронавтика. *Alma mater:* Нью-Йоркський університет, Колумбійський університет.

Науковий ступінь: доктор філософії, доктор технічних наук, іноземний член НАН України [1].

Нагороди: *US Air Force Exceptional Civilian Service Award.*

За повідомленням світової ВІКІПЕДІЇ, Яримович Михайло – інженер-винахідник у галузі аерокосмічних дослідів у США, дійсний член НТШ й УВАН, почесний член Товариства українських інженерів у Америці. Брав участь у конструюванні космічного корабля для висадки на Місяці, відомого під назвою «Аполлон» (основний системотехнік цього проекту), з 1962 р. працював у Крайовій адміністрації аеронавтики і космічних дослідів. 1970-1973 рр. – директор дорадчої групи для аерокосмічних дослідів при НАТО в Парижі; з 1973 р. – головний науковий консультант при штабі повітряних збройних сил США у Вашингтоні, з 1975 р. асистент-адміністратор при федеральному агентстві з питань освоєння джерел енергії [1].

Михайло Яримович – автор численних праць з аеродинаміки і космічної технології та їх практичного застосування. У 1973 р. був відзначений найвищою нагородою за особливі заслуги на цивільній службі при повітряних військах США («US Air Force Exceptional Civilian Service Award»). Наш земляк був одним з керівників Національного Космічного Агентства (NASA) США (очолював проекти створення орбітальних станцій для міжпланетних польотів). Президент Міжнарод-

ної академії астронавтики (1966). Голова науково-дослідного підрозділу НАТО (з 1996 р.).

Навчався Михайло Яримович у Нью-Йоркському університеті (вивчав аеронавтичну інженерію) та в Колумбійському університеті з 1962 р. до 1977 р. працював на уряд США помічником адміністратора з експлуатаційних операцій Адміністрації з наукових досліджень в енергетиці, керівником дослідницьких підрозділів військово-повітряних сил США, директором групи консультантів НАТО з аерокосмічних досліджень і розвитку (Париж), заступником секретаря з наукових досліджень і розвитку, директором орбітальної лабораторії ВПС США з дослідження Космосу. Посідав відповідальні пости в Національному комітеті США з аеронавтики і дослідження космічного простору, в Програмі центру управління космічними польотами, у т. ч. висадкою «Аполлона» на Місяць, «Шатл».

1977–1981 рр. – віце-президент департаменту інженерії і передових технологій компанії «Норт Америкен Аероспейс Оперейшнз» (Північноамериканські аерокосмічні операції).

М. Яримович – відповідальний за функціонування систем космічних кораблів «Аполлон» (системи електронного управління двигунів, навігації, стабілізації та контролю). Він був одним із тих, хто здійснював проект польоту на Місяць за проектом, розробленим Ю. Кондратюком (Олександром Шергеєм, полтавчанином, 115 років з дня народження якого людство теж відзначає цього року).

З 1965 р. М. Яримович працював у Департаменті оборони, де як технічний директор керував реалізацією проекту Орбітальної космічної лабораторії з екіпажем на борту. Пізніше – відповідав за всі оборонні проекти Повітряних сил США, включно із системою навігації GPS.

У 1970 р. уряд США доручив М. Яримовичу виконувати трирічну науково-дипломатичну службу директора Дорадчої групи аерокосмічних дослідів та розвитку при НАТО у Франції (це єдина установа, що на прохання уряду Франції залишилася в Парижі після перенесення головної квартири НАТО до Брюсселю).

У 1973 р. М. Яримович працював головним науковцем Повітряних сил США, головний технічний дорадник головного командувача Повітряних сил США. У 1975 р. Президент Г.Форд доручив М. Яри-

мовичу відповідати за новостворену Агенцію дослідів і розвитку енергетики (ERDA), яка була покликана пристосувати Атомну енергетичну комісію для цивільних потреб і служб (сьогодні ця агенція відома під назвою «Департамент енергетики»).

У 1977 р. інженер М. Яримович стає віце-президентом аерокосмічного підрозділу потужної промислової корпорації Rockwell, яка у 1990-х рр. влилася в Boeing. Протягом праці в компанії (до 1998 р.) М. Яримович займав ключові посади у її наукових центрах, які спрямовували роботу всіх підрозділів у напрямку високотехнологічних розробок.

За президентства Р. Рейгана М. Яримович був одним із активних учасників реалізації проекту SDI (Ініціатива стратегічної оборони або «зоряні війни»).

«Його широкі технічні знання та майстерність керівництва стали важливим чинником у формуванні розвитку та прийняття концепції і планів орбітальної лабораторії з екіпажем» – говориться у спеціальній Грамоті уряду США на адресу М. Яримовича. Він – лауреат міжнародної відзнаки НАТО «Медалі Кармана» (2001 р.). Активний учасник громадського українського життя США: зокрема, керував студентською секцією Товариства українських інженерів Америки. З 1982 р. – президент Американського інституту астронавтики і аеронавтики. Від 1984 р. – член Міжнародної Академії астронавтики, яка об'єднує понад 1000 найвидатніших науковців усіх ділянок космонавтики світу. А з 1996 р. М. Яримович – президент цієї Академії.

Міжнародна академія аеронавтики вручила нагороду імені Теодора фон Кармана за 2006 р. Михайлу Яримовичу, визнаючи його відданість аерокосмічній справі на службі в уряді, промисловості та міжнародному співтоваристві довжиною у життя. Цю почесну міжнародну нагороду вчений отримав за неоціненний внесок у космічні програми людства, такі як «Аполлон» і «Космічний Шатл», за його важливу роль у створенні Системи глобального позиціонування, за розвиток космічних літальних апаратів.

Один із найвизначніших проектів інженера – це Система глобального позиціонування (GPS), яка дозволяє будь-кому точно визначати свої координати у будь-якому місці Землі. Якось її дуже романтично назвали Сузір'ям, створеним людиною.

Технічний бік Системи забезпечують 24 супутники, які обертаються на навколоземній орбіті у 6 площинах. Таким чином кожна точка Землі перебуває у зоні огляду 3 – 6 супутників. Геніальна за простотою ідея, яка лежить в основі всієї Системи, полягає в тому, що із супутників на об'єкт передаються радіосигнали, які створюють тривимірну систему координат, в якій будь-який об'єкт (статичний або той, що рухається) отримує точні координати. Достатньо мати при собі лише маленький GPS-приймач. Нині у світі існує величезна кількість GPS-навігаторів – від найпростіших та мініатюрних до надточних стаціонарних. Їх ціна коливається від 100 до 35 тисяч доларів. Багато виробників вбудовують GPS у портативні комп'ютери, мобільні телефони, навіть годинники. Це добрий товариш не тільки військовим, а й льотчикам, рятувальникам, рибалкам, туристам, мисливцям, мандрівникам. Зростає популярність встановлення GPS-навігаторів у автомобілі. І це справді дуже зручно й доволі доступно за ціною [1].

Після проголошення незалежності України М. Яримович плідно співпрацює зі своєю історичною батьківщиною. За його участю реалізується міжнародний проект «Морський старт» (Sea Launch), де використовується українська ракета «Зеніт».

Без сумніву, його послужний список далеко не повний. Справжні його наукові роботи, результати досліджень ще не скоро будуть відкриті для широкої громадськості, бо ховаються під грифом «таємно».

Як відомо, М. Яримович на даний час є іноземним членом НАН України (наукова секція – технічна механіка, США, обраний 25 листопада 1992 р.). Як почесний член Наукового товариства імені Шевченка та Української вільної академії наук, брав саму активну участь у відродженні та становленні згаданих товариств в Україні.

Необхідно згадати його нелегку життєву дорогу. Разом із батьками хлопець у десятирічному віці переїхав до США, де здобув вищу освіту. У 1955 р. він отримав диплом бакалавра за спеціальністю «Інженер аеронавтики» у Нью-Йоркському університеті, у 1956 р. – магістерський диплом інженера-механіка у Колумбійському університеті і у 1960 р. – докторський ступінь. Юнак швидко зарекомендував себе як талановитий інженер, який пропонував оригінальні ідеї та добивався втілення їх у життя.

М. Яримович – активний учасник громадського українського життя США: він, зокрема, керував студентською секцією Товариства Українських Інженерів Америки, активно виступав за заснування в США кафедр українознавства. Зусилля Михайла Яримовича та його прихильників врешті було втілене у життя – кафедра українознавства з'явилася у Гарвардському університеті, де вже ось кілька десятиліть працює Український інститут. Коли Україна стала незалежною державою, М. Яримович як міг сприяв залученню наших науковців до співпраці з відповідними американськими, європейськими структурами та НАТО.

Михайло Яримович – професор, входить до складу Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України, президент міжнародної академії космонавтики і нині вважається авторитетним спеціалістом-консультантом у космічній галузі зі світовим ім'ям. Разом зі своєю дружиною Роксоланою він мешкає в Оспрей, Флорида. У них двоє дорослих дітей – донька Тетяна Томпсон і син Микола та четверо онуків. Михайло і Роксолана Яримовичі є жертводавцями в розвиток духовності у Севастополі [9].

Активний член української громади у Вашингтоні. Як ми повідомляли, відомості про цю людину далеко неповні і потребують глибокого дослідження.

Таким чином, неординарна особистість Михайла Яримовича, громадянина США, державного і громадського діяча цієї великої держави (нашого земляка, якому у жовтні 2013 р. минуло 80 р.) є персона, біографія якої, безумовно, заслуговує на глибоке дослідження і вивчення та відзначення державними нагородами за активну життєву позицію, участь у процесах становлення державності України, розвитку її духовності, соціально-культурного поступу, благодійності. У 2013 р. на державному рівні доцільне заснування премій його імені, як видатного земляка, що зробив вагомий вклад у розвиток світової науки і техніки.

Список використаних джерел

1. Підгурський М. Українсько-американські паралелі освоєння космічного простору / Микола Підгурський // Збірник праць НТШ. – Т. 7. Праці Інженерно-технічної комісії. – Тернопіль: Джура, 2012 р. – С.198 – 203.

2. Яримович Михайло // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Абліцов В. Г. Український Все-Світ / В. Г. Абліцов. – К.: КИТ, 2011. – Т. 1. – 672 с.
4. Андрушків Б. М. Корпоративна культура / Б. М. Андрушків, С. П. Черничинець. – К.: Кондор, 2011. – 528 с.
5. Аксиоми для нащадків: Українські імена в науці: 3б. нарисів // Упоряд. і передм. О. К. Романчука. – Львівська істор. просв. організ. «Меморіал», 1992. – 544 с.
6. Байдахер Фрідріх. Загальна музеологія / За ред. Зеновія Мазурика; Пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянз, В. Лозинського. – К.: Літопис, 2005.
7. Режим доступу:
<http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/c1523bdc045f67b3/>.
8. Гайдукевич Я. Музейна справа на Тернопільщині / Я. Гайдукевич // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: Збруч, 2004 – 2010. – Т. 2. – 2005.
9. Режим доступу: http://nadbuhom.pl/art_2583.html.
10. Режим доступу: http://dbpedia.org/page/Michael_I._Yarymovych.
11. Режим доступу: <http://knk.nas.gov.ua/pages/sklad.html>.
12. Музейна справа та музейна політика в Україні XX століття. – К.: Златограф, 2004.
13. Режим доступу: <http://ugcc.sebastopol.ua/mecenats.htm>.
14. Режим доступу: <http://do-uvahy.blogspot.com/2010/03/blog-post.html>.
15. Патон Б.Є. Україна в сузір'ї космічних держав світу / Б.Є. Патон, І. В. Вавілова, О. О. Негода, Я. С. Яцків. – К.: НАН України, 2001. – 92 с.

Bohdan Andrushkiv, Natalia Kyrych, Ihor Stoyko,

Olha Pogaydak, Liliya Melnyk

REPRESENTATIVES OF UKRAINIAN ARE IN WORLD SCIENCE

In the article features and problems of revival of ukrainian are considered in the conditions of foreign. The analysis of statistics of the existent Ukrainian diaspora is given in the USA and state and situation which it is in. The ways of adjusting of collaboration of intelegencii are

offered that is in oversea with native country and immortalization of their memory by introduction of nominal bonuses, state differences of other.

Key words: diaspora, USA, Ukrainians, science, intellectuals, Ukraine, space, aerospace industry.